

Recenzja

dysertacji doktorskiej mgra Krzysztofa Jażdżewskiego pt. *Lasy państwowe i gospodarka leśna na terenie gdańskiego obwodu rejencyjnego w latach 1815-1920*, Toruń 2016, ss. 299

Mgr Krzysztof Jażdżewski w swej dysertacji podjął interesujący projekt mający na celu analizę gospodarki leśnej oraz zarządzania zasobami leśnymi na terenie gdańskiego obwodu rejencyjnego w latach 1815-1920. Dla lepszego wprowadzenia do tematu cofa się on jednak do roku 1772. Swoje analizy doktorant przeprowadził w odniesieniu do innych sąsiednich rejencji, a na nawet w skali całego państwa pruskiego. Autora dysertacji zainteresowało szereg elementów, na które zdecydował się poszukiwać odpowiedzi w źródłach i dotychczasowej literaturze przedmiotu o charakterze interdyscyplinarnym. Problem tak ujęty nie był do tej pory przedmiotem syntetycznych badań i pozwala uzupełnić luki historiograficzne. Przedsięwzięcie to zasługuje moim zdaniem na uznanie jeszcze z jednego powodu. Należy się cieszyć, iż doktorant podjął temat m.in. z zakresu szeroko pojmowanej historii gospodarczej, która to płaszczyzna badawcza jest obecnie jakże sporadycznie podejmowana przez młodych badaczy w większości ośrodków akademickich w Polsce.

Problem podjęty przez mgra Krzysztofa Jażdżewskiego uznać należy za atrakcyjny badawczo zarówno pod względem rozległości chronologicznej, jak również ze względu na wielość analizowanych problemów. Dzięki tej wielowątkowości temat dał duże możliwości do zaprezentowania umiejętności warsztatowych Autora. Mimo, iż podejmowano już w dalszej i bliższej przeszłości pewne cząstkowe badania nad tym problemem, to należy podkreślić, że badania i ustalenia doktoranta w wielu kwestiach mają charakter pionierski. Tekstem tej dysertacji zainteresowani powinni być nie tylko historycy dziejów społecznych i gospodarczych, ale z pewnością podjęta problematyka ma szansę zainteresować również szerszy krąg odbiorców, nawet w Niemczech.

Baza źródłowa

Dysertacja doktorska mgra Krzysztofa Jażdżewskiego oparta została na solidnej podstawie źródłowej. Autor przeprowadził kwerendy w różnych zespołach zgromadzonych w kilku archiwach: Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz, Archiwum Państwowym

w Gdańsku, archiwach kilku nadleśnictw, Wydziale Ksiąg Wieczystych Sądu Rejonowego w Kościerzynie oraz w PAN Biblioteka Gdańska. Efektem tej eksploracji stało się wydobycie materiałów niezbyt często wykorzystywanych przez badaczy. Wprawdzie ogólna liczba zespołów wykorzystanych w niektórych z wymienionych placówek nie jest bardzo duża, ale skala podjętych poszukiwań archiwalnych musi budzić uznanie. Domyślam się, że liczba przejranych zespołów i sygnatur, biorąc pod uwagę specyfikę tematu, była zdecydowanie większa niż bezpośrednio wykorzystanych, ale nie przyniosły one satysfakcjonujących informacji.

W bardzo szerokim zakresie sięgnięto do źródeł drukowanych, wszelkiego rodzaju dzienników urzędowych i aktów prawnych, ustaw, rozporządzeń, sprawozdań, źródeł statystycznych i kartograficznych, spisów, ksiąg adresowych, skorowidzów, instrukcji gospodarczych, kalendarzy itp. Znaczna ich część wydana została w języku niemieckim. Ponadto kwerendę przeprowadzono w prasie okresu. Zastanawiam się czy szczególnie dla okresu drugiej połowy XIX stulecia i początków XX wieku nie udałoby się odnaleźć i wykorzystać wspomnień „leśników”.

Nakład pracy włożony w wyszukanie i wykorzystanie tak znaczącej liczby pozycji źródłowych różnej proveniencji musiał być wyjątkowo duży. Uzyskane informacje z archiwaliów i źródeł drukowanych zostały uzupełnione przez ustalenia z istniejącej literatury przedmiotu.

Literatura przedmiotu

Dysertacja doktorska mgra Krzysztofa Jażdżewskiego w dużym stopniu ma charakter źródłowy, ale Autor w szerokim zakresie korzystał również z ustaleń zamieszczonych w istniejących opracowaniach, co należy podkreślić o charakterze interdyscyplinarnym. Warto zwrócić uwagę, że poszukiwania biblioteczne wymagały dużego wysiłku heurystycznego, aby „wylapać” te, w których znajdowały się informacje dotyczące realizowanego projektu badawczego.

Znajomość literatury przedmiotu uznać należy za bardzo dobrą o czym świadczą przypisy i aż 10-stronicowy wykaz opracowań w zestawieniu bibliograficznym (s. 276-285). Można doszukiwać się, iż brakuje jeszcze tej czy innej pozycji, ale w zasadzie ich wykorzystanie nie wniosłoby jakichś zdecydowanie nowych ustaleń, które wpłynęłyby na wyniki analiz przeprowadzonych przez doktoranta. Stąd też uważam, że Autor przeprowadził w tym zakresie skrupulatną kwerendę biblioteczną i wykorzystał wszelkie monografie, artykuły i drobne szkice, które niezbędne były przy realizacji podjętego tematu.

Konstrukcja rozprawy

Konceptualizując przedmiot badań mgr Krzysztof Jażdżewski swoje rozważania oparł na kilku wiodących problemach badawczych, które posłużyły mu do nakreślenia szeroko ujętego obrazu gospodarki leśnej i stanu lasów państwowych na terenie gdańskiego obwodu rejencyjnego w długiej perspektywie chronologicznej, a mianowicie w latach 1815 (a faktycznie 1772) – 1920. Ramy chronologiczne wynikają ze względów merytorycznych i źródłowych i są jak najbardziej uzasadnione. W obszernym wstępie, dojrzałym i wartościowym, doktorant określił w sposób klarowny cele i metody badawcze, uzasadnił przyjęte ramy chronologiczne i zakres problemowy swoich studiów, dość szeroko i wyczerpująco omówił problematykę badawczą podejmowaną w kolejnych rozdziałach pracy, odwołując się przy tym do charakterystyki stanu badań i wykorzystanej podstawy źródłowej (s. 5-18).

Przyjęty przez Autora układ pracy doktorskiej, obejmujący pięć głównych rozdziałów wewnątrznie podzielonych jeszcze na podrozdziały, nie budzi w mojej ocenie poważniejszych zastrzeżeń, ma charakter przejrzysty i logiczny. Z drugiej jednak strony spowodował on, iż nie udało się doktorantowi uniknąć w poszczególnych częściach pracy pewnych drobnych powtórzeń. Autorowi, poza najobszerniejszym rozdziałem drugim, udało się zachować dobre proporcje pomiędzy rozdziałami.

W rozdziale pierwszym, wprowadzającym do dalszych analiz, zatytułowanym *Wpływ środowiska naturalnego i polityki leśnej na lesistość, zmiany własnościowe i gospodarkę leśną w latach 1772-1920* Autor dokonał syntetycznego zaprezentowania uwarunkowań środowiska szaty leśnej, omówił politykę leśną prowadzoną przez władze pruskie w kolejnych okresach oraz przybliżył lesistość i strukturę własnościową lasów na terenie interesującej go rejencji w porównaniu do innych jednostek administracyjnych.

Jeśli chodzi o uwagi dotyczące pierwszego rozdziału, to na stronie 20 przy analizie danych zawartych w tab. 1 wkradła się nieścisłość, gdyż średnie opady na Pobrzeżu Bałtyckim nie były najniższe w porównaniu z dwoma pozostałymi rejonami (w Delcie Wisły były niższe).

Na s. 30 w podpunkcie 1.2 *Rzeźba terenu* przydałyby się jakieś odwołania do literatury przedmiotu.

W tab. 3 na s. 46 pojawia się data 1866, natomiast poniżej w analizie rok 1865 (?).

Ponadto na stronach 47, 51 i 62 wystąpiły niemal dosłowne powtórzenia do sformułowań z wcześniejszych stron tego rozdziału.

Z kolei na s. 50 czy trafne jest odniesienie wniosku do tab. 4.

Na s. 51 Komisja Kolonizacyjna powinna być zapisana wielką literą.

Może warto by również skomentować (s. 65) dlaczego w rejencji poczdamskiej było tak dużo lasów koronnych w skali wszystkich rejencji w Prusach.

W rozdziale drugim *Administracja lasami państwowymi w latach 1772-1920* Autor podjął prezentację problemu w trzech podrozdziałach: lata 1772-1815 na terenie Prus Zachodnich, w latach 1815-1920 (wraz z okresem przejmowania terenów rejencji przez władze polskie) oraz omówił leśną administrację kasową w tych okresach. Jest to najobszerniejszy rozdział dysertacji.

Kilka uwag do tego rozdziału: na s. 71 zabrakło jakiegoś fragmentu (zob. odsyłacz 243).

Ponadto zamieszczając schematy Autor tytułuje je „Rysunek”. Zdecydowanie powinny to być „Schematy” od 1 do 13. W „Rysunku 4” a raczej „Schemacie 4” (s. 95) w tytule powinien pojawić się rok – 1823, aby odróżnić tytuł od Schematu 3.

Również w poszczególnych podrozdziałach tej części pracy pojawiły się niewielkie powtórzenia. Ponadto dla rozdziału drugiego zabrakło mi na końcu ogólnego podsumowania cząstkowych wniosków z poszczególnych podrozdziałów tej bardzo obszernej części dysertacji.

Z kolei rozdział trzeci zatytułowany *Pracownicy państwowej administracji leśnej w latach 1815-1920* prezentuje niejako obraz zbiorowy tej grupy urzędniczej. Autor omawia w nim kwalifikacje i drogi awansu pracowników leśnych, obowiązującą hierarchię i uposażenie służby leśnej, jej umundurowanie oraz przybliża liczebność i wybrane sylwetki pracowników administracji leśnej w gdańskiej rejencji. Tutaj również przydałoby się krótkie podsumowanie, a ponadto na s. 178 najpewniej pomyłkowo odwołano się do tab. 15.

W czwartym rozdziale pt. *Gospodarcze wykorzystanie lasów państwowych na terenie gdańskiego obwodu rejencyjnego w latach 1815-1920* Autor podjął próbę charakterystyki gospodarki leśnej na interesującym go obszarze, a mianowicie przeanalizował zagospodarowanie lasu, pozyskiwanie i przetwórstwo drewna oraz uboczne wykorzystywanie zasobów leśnych.

Z uwag do tego rozdziału: na s. 200 do poprawy śródtytuł;

na s. 206 niezbyt czytelny jest zamieszczony wykres 5, ze względu na uwzględnienie w nim jednocześnie aż 24 elementów nachodzących na siebie.

Z kolei tabele o numerach 38, 39 i 40 to zdecydowanie wykresy.

Na s. 212 jest pomyłka w podanych wielkościach – jest 5648 ha, a powinno 15648 ha.

W końcu na s. 223 Autor posługuje się słowem „odławiano”, czy przypadkiem nie chodziło o „odstrzeliwanie”? To wyrazy o innym znaczeniu.

W końcu, w ostatnim rozdziale zatytułowanym *Ekonomiczne aspekty gospodarki leśnej* doktorant przeanalizował strukturę oraz wielkość przychodów i rozchodów. Ponadto dokonał podsumowania działań gospodarczych prowadzonych w lasach państwowych położonych na obszarze rejencji gdańskiej przez pryzmat ich rentowności. Tutaj tylko zgłaszam jedną uwagę, a mianowicie na s. 262 brak jest jakiegoś fragmentu (wyrazów) tekstu.

Wnioski Autora zawarte w tej części dysertacji są bardzo interesujące i dają określony obraz gospodarki leśnej prowadzonej na terenie gdańskiego obwodu rejencyjnego na tle polityki prowadzonej w innych jednostkach administracyjnych państwa pruskiego (niemieckiego).

Reasumując, prowadzone w poszczególnych częściach analizy, w pełni znajdują uzasadnienie w przyjętej przez Autora koncepcji pracy i odpowiadają problemowo-chronologicznemu typowi narracji.

Podjęty przez mgra Krzysztofa Jażdżewskiego temat nie jest wcale prosty badawczo, a informacje trzeba było „wyluskiwać” z różnego rodzaju źródeł, nieraz niekoniecznie pełnych i wiarygodnych, z czego Autor w pełni zdawał sobie sprawę. To zajęcie niezwykle pracochłonne, poza tym wymagające sporych umiejętności warsztatowych. Doktorantowi jednak udało się tak przeanalizować źródła, umiejętnie uzupełniając je informacjami z literatury przedmiotu, że przygotował wartościową dysertację. Do wykorzystywanych źródeł doktorant podchodzi krytycznie, rozważnie je analizuje, nie ulega pokusie budowania tez w oparciu o informacje fragmentaryczne, chociaż niekiedy jest to niestety nieuniknione. Z drugiej strony niektóre wnioski i tezy skłaniają do podejmowania polemiki, ale to też wskazałbym jako wartość tej pracy.

Do Zakończenia nie mam uwag. Zawiera ono te elementy, które powinny znaleźć się w zakończeniu pracy doktorskiej z zakresu historii. Trzeba podkreślić, że jest ono obszerne i dojrzałe. Nie jest tylko „prostym” podsumowaniem ustaleń zamieszczonych w poszczególnych rozdziałach, ale zawiera także dodatkową analizę tych ustaleń. Pracę dopełniają aneksy, które są bardzo cennym uzupełnieniem dysertacji. Zawarto w nich wybrane dokumenty dotyczące poruszanej tematyki oraz materiały kartograficzne. Powinny one zobrazować nieco specyfikę materiału źródłowego.

Przypisy, bibliografia, tabele, wykresy, aneksy

Analizy zostały znakomicie udokumentowane poprzez blisko 750 przypisów. Są one bardzo dobrze sporządzone i zawierają niekiedy informacje uzupełniające wobec głównego toku rozważań w poszczególnych rozdziałach. Sugerowałbym jednak wprowadzenie odrębnej numeracji przypisów dla każdego z rozdziałów, wówczas odsyłacze nie byłyby takie długie, a ponadto czytelnik łatwiej odszukiwałby pełny zapis pozycji, do których odwołuje się w danym momencie Autor. Do obszernej bibliografii (s. 270-285) nie mam w zasadzie zastrzeżeń poza tylko kilkoma drobiazgami. Tytuły czasopism powinny być zapisywane pismem prostym w cudzysłowie. Ponadto zaskakuje wyróżniona przez Autora kategoria źródeł drukowanych – „kompedia” – definicja tego słowa nie wskazuje na to, aby tego typu prace były źródłami. Liczne tabele w tekście (aż 48) skonstruowane zostały poprawnie i stanowią one, co należy mocno podkreślić, bardzo ważną część dysertacji mgra Krzysztofa Jażdżewskiego. Można by je wręcz wskazać za wzór godny do naśladowania i to nie tylko dla najmłodszych przedstawicieli cechu historycznego, gdyby w niektórych z nich dokonano małych korekt w obliczeniach (Razem, Ogółem - powinno z reguły stanowić 100%). Ponadto wykresowanie w niektórych z nich powinno zostać wytłumaczone czy chodzi o brak danych, czy też w danym roku zjawisko nie występowało. Dla ułatwienia poszukiwania tabel, wykresów, rysunków (a raczej schematów), ilustracji, map i planów Autor sporządził ich spisy. Zamieścił także wykaz skrótów, który proponowałbym jednak przenieść na początek pracy. Również aneksy, które znajdują się na końcu dysertacji, zostały znakomicie dobrane i są odpowiednim uzupełnieniem tekstu zasadniczego, a nie jak nieraz bywa w różnego typu pracach tylko „ozdobnikiem”. W przypadku tej dysertacji Autor wielokrotnie odwoływał się w analizach do informacji zawartych w tabelach, wykresach i mapach.

Język pracy

Język pracy jest poprawny pod względem stylistycznym, czyta się ją bardzo dobrze, chociaż pojawia się w niej mnóstwo danych statystycznych. Autor swobodnie wyraża myśli, operuje przy tym bogatym słownictwem i w zdecydowanej większości trafnie stosuje pojęcia. Całość pracy wydaje się być dopracowana, ale pojawiły się drobne usterki stylistyczne. Zabrakło może jeszcze jednej korekty tekstu przez co wystąpiło trochę literówek i drobnych usterek, ale jest to najczęściej nie do uniknięcia w obszernych pracach, zawierających dodatkowo tak wiele liczb i danych statystycznych.

Podsumowanie

W mojej ocenie, jako recenzenta, rozprawa doktorska mgra Krzysztofa Jażdżewskiego jest pozycją wartościową, opartą na szerokiej podstawie źródłowej, która wnosi wiele ważnych ustaleń z zakresu podjętych przez Autora badań. Konceptualizacja przedmiotu badań, sposób ujęcia tematyki, forma przekazu wniosków i wyników badań oraz sposób uzasadniania tez stawianych przez mgra Krzysztofa Jażdżewskiego świadczy o dużej dojrzałości badawczej Autora, który wykazał się przy tym poważnymi umiejętnościami warsztatowymi. Mgr Krzysztof Jażdżewski w swoich ocenach jest obiektywny, koncentruje się na analizie przyczyn i skutków opisywanych zjawisk. Posługuje się przy tym bardzo wyważonym językiem. Liczba jednostkowych przykładów, które bierze pod uwagę, upoważnia go do formułowania uogólnień oraz wyciągania wiarygodnych wniosków.

Z całym przekonaniem podkreślam, że poziom merytoryczny recenzowanej pracy nie budzi moich zastrzeżeń. Pracę cechuje szeroki zakres problemowy, którego konceptualizacja i realizacja wymagała dużej wszechstronności i swobodnego poruszania się w różnej problematyce z zakresu dziejów społecznych, gospodarczych, a także politycznych. Niewątpliwie dużym walorem pracy jest uzupełnienie zasadniczego toku narracji licznymi tabelami.

Uznając dysertację doktorską mgra Krzysztofa Jażdżewskiego za wartościową pod względem merytorycznym pragnę podkreślić jednocześnie, że sformułowane przeze mnie pod adresem Autora niewielkie uwagi mają wyłącznie charakter uzupełniający, są propozycją pewnych zmian i ulepszeń, nie mają wpływu na końcową ocenę pracy. Ponadto uważam, że praca mgra Krzysztofa Jażdżewskiego, jako wartościowa i uzupełniająca dotychczasowy stan wiedzy w podjętej płaszczyźnie badawczej, powinna zasługiwać na opublikowanie. Badacze zainteresowani nie tylko historią regionalną będą mogli wykorzystywać ustalenia doktoranta do prowadzenia interesujących badań komparatystycznych. Postulowałbym jednak opatrzenie pracy większą liczbą ilustracji powiązanych z omawianymi problemami, gdyż podniosłyby one jeszcze jej walory.

Wniosek końcowy

Reasumując, uważam, iż dysertacja mgra Krzysztofa Jażdżewskiego pt. *Lasy państwowe i gospodarka leśna na terenie gdańskiego obwodu rejencyjnego w latach 1815-1920*, w pełni odpowiada wymaganiom stawianym rozprawom doktorskim w świetle Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym z 14.03.2003 r. (art. 13), a tym samym daje podstawę do dopuszczenia jej Autora do dalszych etapów w przewodzie doktorskim.

Jarosław Kita

